

UDK 2-1:27-732.2-284  
Primljeno: 14. 6. 2013.  
Prihvaćeno: 31. 3. 2014.  
Prethodno priopćenje

## RAZUM I VJERA

Franjo ZENKO  
Kušlanova 2, 10 000 Zagreb  
franjo.zenko@zg.t-com.hr

### Sažetak

U članku se lingvističko-filozofskom ekspertizom pokazuje zašto enciklika *Fides et ratio* nosi takav naslov, a ne *Fides et intellectus*. U toj se enciklici naglašava kako Katolička crkva nema neku »svoju« filozofiju, što znači da preferira cijelu kršćansku katoličku filozofijsku tradiciju, a ne samo jedan njezin dio. U daljnjem tekstu prikazuju se učinci razuma na vjeru: demokratizam, prosvjetiteljstvo sa svim svojim ograničenjima, naglašavanje slobode, posebno religiozne i političke, ljudskih prava, dijaloga i pluralizma.

*Ključne riječi:* razum, vjera, učinci razuma.

### Uvod

Na samom početku ovoga rada predlažemo malu lingvističko-filozofsku ekspertizu. Riječ je o temi razum i vjera. Mi u hrvatskom imamo dvije riječi: razum i um, što bi odgovaralo na neki način latinskom *ratio* i *intellectus*, ili njemačkom *Verstand* i *Vernunft*. Kako je s njemačkim riječima *Verstand* i *Vernunft* stvar kompliciranija, jer jednom se rabe »komplementarno« a drugi put »kontrarno«, kako to bilježi veliki *Povijesni rječnik filozofije*,<sup>1</sup> zadržimo se na hrvatskim riječima »razum« i »um«. Njima odgovaraju glagoli »razumjeti« i »umjeti« s imeničkim izvedenicama »raz-umijevanje« i »umijeće« ili »umjetnost«.

Podsjetimo se da je Franjo Rački u svojim ranim teološko-filozofskim člancima *intellectus* prevodio hrvatskom riječju »umozor«, jer je riječ o idejama koje se umom samo uviđaju a ne tvore, a riječ *ratio* hrvatskom riječju »umotvor«, jer je riječ o pojmovima koji se razumom tvore, a ne uviđaju.

<sup>1</sup> Usp. *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, XI, Basel, 2001., stupac 748–863.

Ovaj rad bi trebao biti neke vrste *reflexio philosophica* naslovljene teme. To znači da se naslovna tema razmatra s gledišta razuma. Kako Katolički bogoslovni fakultet nosi u sebi, uz naziv »teološki«, i naziv »filozofski« osvrnuli bismo se kratko na položaj filozofije na katoličkim teološkim fakultetima. To konkretno znači da bismo samo kratko tematizirali položaj razuma naspram vjere na tom i njemu sličnim fakultetima.

Referirali bismo se pritom na mišljenje istaknutog pape Ivana Pavla II., koji je između ostaloga i predavao filozofiju na jednom poljskom uglednom katoličkom sveučilištu. Radi se o njegovoj izreci koju je izrekao u, za našu temu, izvanrednom dokumentu: enciklici *Fides et ratio, Vjera i razum*.<sup>2</sup> Papa je, dakle, encikliku naslovio *Fides et ratio (Vjera i razum)*, a ne *Fides et intellectus*. U petoj glavi te enciklike, pod znakovitim naslovom »Sud učiteljstva o filozofiji« (*De re philosophica magisterii iudicia*) govori o tome kako Katolička crkva nema neku svoju filozofiju, kako ne preferira ni jednu, niti osuđuje bilo koju posebnu filozofiju. U latinskom originalu, koji je izdao sam Vatikan, čitamo: »Suam ipsius philosophiam non exhibet Ecclesia, neque quamlibet praelegit peculiarem philosophiam aliorum damno.«

Ostavljamo za diskusiju pitanje je li ta rečenica svojim sadržajem ciljala na vrijeme kada je u novoskolasticizmu prevladavala varijanta »pantomizma« i kada su se katolički profesori koji nisu slijedili nauk sv. Tome micali s katedara filozofije na teološkim fakultetima. Možda je to vrijeme doživio i sam autor spomenute enciklike dok je bio profesor filozofije na Teološkom fakultetu u Lublinu.

To pitanje ostavljamo po strani sa sljedećom napomenom: znamo da se autor te enciklike nije držao propisanog naputka jer je bio pod utjecajem Maxa Schelera i Romana Ingardena, tada predstavnika fenomenološke škole. Poljski filozof Karol Wojtyła zastupao je zanimljivu tezu, naime da se osoba »objavljuje u činu«, a ne u nekoj anonimnoj racionalnosti, kako se to vjerovalo od Boetija naovamo.

Filozof Wojtyła ne polazi ni od kakve metafizike osobe pa ni one Boetijeve, koja se najvjerojatnije zbog svoje pregnantne formulacije – *rationalis naturae individua substantia* – održala dugo, možemo reći sve do današnjeg dana.<sup>3</sup> Teza poljskog filozofa Wojtyły glasi: čin određuje bit osobe. Odatle njegov specifični personalizam.<sup>4</sup>

<sup>2</sup> Stoga se čini da je članak Ivana Tadića »Razum i spoznaja u enciklici 'Fides et ratio'« nedostatan, posebno u prvom poglavlju »Ljudski razum«. Usp. Ivan TADIĆ, Razum i spoznaja u enciklici »Fides et ratio«, u: *Obnovljeni život*, 55 (2000.) 1, 39–51.

<sup>3</sup> Usp. Karol WOJTYŁA, *Persona e atto*, Milano, 2001.

<sup>4</sup> O tome sam svojedobno pisao i objavio rad pod naslovom »Personalizam u djelima Ivana Pavla II.« Referat »Personalizam u djelima Ivana Pavla II.« održao sam na simpoziju 24. lipnja 2005. u Zlatnoj dvorani u Opatičkoj 10, Zagreb, što su ga organizirali Institut druš-

Ex-papa Ratzinger u svojem predavanju/nagovoru na Sveučilištu u Regensburgu, gdje je nekoć predavao dogmatiku, pledirao je, kao što je to činio i u drugim svojim tekstovima, za razumski element u vjeri, ili za »razumsku vjeru«. Istu misao izrekao je u i svojoj knjizi *Uvod u kršćanstvo*, koju je tada napisao kao profesor na sveučilištu. U spomenutom predavanju/nagovoru, papa Ratzinger spominje mišljenje jednog od svojih kolega, koji je rekao da se katolički i protestantski fakulteti kao sastavni članovi Sveučilišta u Regensburgu bave nečim »što ne postoji«, naime Bogom.

Nije sigurno da bi se netko od zagrebačkih sveučilišnih profesora usudio tako nešto javno izgovoriti. Ne zato što ne bi tako »privatno« mislio, nego zbog stoljetnog ugleda Sveučilišta u Zagrebu od davnih vremena kada je uz »pravoslovni« i »mudroslovni« bio zastupljen i »bogoslovni« fakultet pa sve do danas, s prekidom u vrijeme kada su komunisti bili na vlasti.

U tom svojem akademskom tipično »profesorskom« predavanju/nagovoru, papa Ratzinger tematizira učinke razuma na vjeru. Pritom stavlja naglasak na razum u vjeri, nasuprot islamu koji inzistira samo na vjeri. Budući da pritom citira cara Emanuela Paleologa, koji se referira na Muhameda, tvrdeći kako ovaj nije čovječanstvu ništa dobroga donio, osim da treba vjeru u Boga »propovijedati« i mačem. Taj je citat, kako je poznato, digao na noge gotovo čitav islamski svijet.

To je trajalo sve dok se papa Ratzinger nije pomolio u Plavoj džamiji prilikom svojeg posjeta Istanbulu i odonda je postao veliki prijatelj islama. No, razlika u shvaćanju odnosa razuma i vjere u katolicizmu i islamu traje i vjerojatno će trajati jer je to jedan od bitnih elemenata identiteta i jedne i druge religije. Podsjetimo se da je jedna od temeljnih misli nekadašnjeg pape Ratzingera da je tek u istinskom identitetu religija moguć pravi dijalog među njima.

## 1. Učinci razuma na vjeru

Među snažnim učincima razuma na vjeru jest demokracija. Stanoviti demokratski impuls demokraciji unutar katolicizma dao je svakako papa Benedikt XVI. svojim odreknućem od papinske vlasti. Tako barem taj čin tumače mnogi politolozi za koje je on snažan znak demokratizma. Taj će demokratski princip, po sudu nekih analitičara stanja vjere u kršćanskom svijetu općenito, teme-

---

tvenih znanosti »Ivo Pilar«, Hrvatski institut za povijest, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve te Glas Koncila. Usp. Franjo ZENKO, Personalizam Ivana Pavla II., u: *Republika*, (2005.) 7–8, 30–34.

ljito utjecati na budućnost Katoličke crkve. Ideja demokracije i u Katoličkoj crkvi u kojoj je vladao hijerarhijski princip apsolutističke moći papâ, rođena je u vrijeme kada su filozofi politike zagovarali princip demokratizma u svim društvima.

Ne bismo se mogli složiti da se moderna ideja konciliarizma – pritom ne mislimo na stariju ideju, recimo kod biskupa de Dominisa, da biskupi zajedno s papom upravljaju Crkvom – potpuno probila, unatoč njezinoj koncilskoj proklamiranosti. Kad je riječ o općem načelu demokratskog upravljanja vjerskim zajednicama nije bolje ni u drugim religijama.

Kada govorimo o načelu demokracije kao učinku razuma, mislimo na povijest toga načela na Zapadu, tj., premda u ograničenom smislu, od Grka pa naovamo. Istina je da je još Pavao iz Tarza u Maloj Aziji, suprotstavljajući se Petru koji je zastupao židovski centrizam u kršćanstvu, proklamirao demokratsko načelo: »nema više Grka, pogana i Židova« te negirao rodno načelo ističući ravnopravnost muškaraca i žena. To Pavlovo načelo isticano je doduše samo u stvarima vjere, a u pitanjima upravo vjere nije dostupno svako mjesto u crkvenim službama, na primjer ženama. Nije uobičajeno u Katoličkoj crkvi da žene budu svećenice, da obnašaju biskupsku pa onda kardinalsku i papinsku čast i moć a to se pravda čak i teološkim razlozima. Kako vidimo, u kršćanskim zajednicama među jednakima ima i »jednakijih«. Sve to uz tvrdnju kako je Bog s onu stranu spola i spolnih razlika. Zar je govor patrijarhata i u stvarima vjere nadmoćan i samoj teološkoj crkvenoj doktrini?

Opće je prihvaćena teza da univerzalno načelo demokratizma ima svoje svjetovne korijene. Današnje značenje riječ demokracija poprima tek kroz XVIII. i XIX. stoljeće kada se demokracija iz rječnika učenih ljudi spušta među narod onako kako to političko načelo funkcionira i danas.

Čini se da je predstavnička demokracija, unatoč lijevoj i desnoj kritici, »optimalno rješenje« za političko odlučivanje: zreli i dostatno informirani građani nakon temeljite rasprave izabiru među ponuđenim projektima ili biraju projekt artikuliran tijekom te zrele i temeljite rasprave. Takvo je rješenje rezultat ili, radije, kruna moderne vjere u razum i napredak.<sup>5</sup> U civilnim društvima, unatoč manjkavostima, u praksi je proklamirano demokratsko načelo dostupnosti svih javnih služba svima.

Dijalog i snošljivost prema različitim narodima i njihovim religijama daljnji je učinak razuma na vjeru. Pretpostavka za mogućnost dijaloga jest pluralizam

<sup>5</sup> Usp. Enis ZEBIĆ, *Od liberalnog do autoritarnog. Filozofija politike Julija Makanca*, Zagreb, 2013., 10.

u nekom društvu pa i u cijelom svijetu. Izborom argentinskog kardinala isusovca Bergoglia za novog papu, osjetljivog na probleme svijeta, obnovit će se dijalogom, tako se vjeruje, lice ne samo Katoličke crkve nego i čitava svijeta, koji je duboko podijeljen na siromašne i bogate pojedince i narode.

Opće je prihvaćeno od dijela čovječanstva koje je osjetljivo na socijalne i duhovne probleme da je dijalog ustupio mjesto konfrontacijama i isključivostima: ne samo u svjetovnim stvarima – kao što su međunarodni odnosi, sustavi vlasti s različitim vrednotama, demokracije koje znače participaciju naroda u vlasti – nego i u stvarima vjere, osobito među različitim religijama. Gotovo da su sve religije većim dijelom u novije vrijeme oslabljene isključivostima i konfrontacijama. To vrijedi osobito u društvima u kojima je dominantnu ulogu imala jedna religija. Sjetimo se samo hrvatskog društva u kojem je katolička religija prevladavala dugo vremena, a židovstvo i pravoslavlje bile su religije s kojima se hrvatsko katoličko društvo snažno konfrontiralo i to ne samo zbog vjerskih stvari nego i zbog svjetovnih: sa židovstvom pretežito zbog socijalnih, a s pravoslavljem pretežito zbog političkih pitanja.

Nije, međutim, u svijesti vjernika i uopće ljudi dobre volje da je dijalog jedan od snažnih učinaka razuma unatoč današnjem propovijedanju »apsolutizma racionalnosti«: ne samo u stvarima vjere nego i u svjetovnim stvarima u kojima je racionalnost profita zavladała svijetom. Ovdje nas zanima prvenstveno učinak razuma na vjeru.

Učinak razuma očitovao se različito unutar pojedinih religija. No, htjeli bismo staviti naglasak na to da je možda veći učinak razuma u stvarima vjere bila pobjeda tolerancije nego pobjeda demokratizma, pa i dijaloga. Danas se mnogo govori o toleranciji kao civilnoj vrlini: možda više u smislu da treba izbjegavati govor mržnje prema različitim ljudima i grupama, a manje o inovjercima. Sjetimo se, međutim, prave diktature isključivosti koja je dugo vremena vladala u državama i carstvima gdje je bila na snazi jedna državna religija. U Bosni i Hercegovini kao religijski pluralističkom i konfesionalno pluralističkom društvu situacija je bila drukčija.

Spisi o toleranciji u stvarima vjere potječu mahom od prosvijećenih vladara, filozofa pa onda i opće političke svijesti u pluralističkim društvima. Proglašavanje slobodnog ispovijedanja vjere u svim vjerskim pluralističkim društvima potječe, dakle, od posvjetovljenog razuma, a ne od poglavara vjerskih zajednica, koji su također u posljednje vrijeme naglašavali slobodu vjere, pretežito u društvima gdje je ona bila zabranjena ili, kao što je danas, gdje je zavladao apsolutizam relativnosti i racionalnosti. Tako se ukazom iz 311. godine rimskog cara Galerija, zaštitnika starorimske državne religije, prvi put

dopušta ispovijedanje kršćanstva, ili kako to kršćanski pisac Laktancije formulira: kršćanima se oprašta otpadništvo od religije »svojih predaka«, jer oni ustraju u svojoj novoj kršćanskoj vjeri. Sve to za »dobro Republike« i »spokoj« u njoj, kako to nalaže »zdrav razum«.

Od toga Galerijeva ukaza nižu se edikti poput Milanskog edikta iz 313. godine, Nanteskog edikta iz 1598. godine, kojim se legalizira protestantizam u Francuskoj, Zakona o toleranciji iz 1689. godine, koji u Engleskoj uz državni anglikanizam dozvoljava slobodu konfesionalnog ispovijedanja drugih protestantskih sljedba, Kineskog edikta o toleranciji iz 1692. godine, kojim kineski car Kangxi dozvoljava kršćanima ispovijedanje svoje vjere u Kineskom Carstvu pa sve do prosvjetiteljskoga apsolutističkog vladara Josipa II., koji je ukinuo položaj Katoličke crkve kao državne religije priznavanjem i drugih vjeroispovijesti u rimsko-njemačkom carstvu.

Nismo sigurni do koje se mjere, proniknuvši ulogu učinka razuma na vjeru, načelo abrahamističkih religija, tj. židovstva, kršćanstva i islama i svega onoga što je proisteklo kasnije iz proklamiranja toga načela od strane pape Ivana Pavla II.,<sup>6</sup> »udomaćilo« u svijesti vjernika kršćanskih i nekršćanskih vjernih zajednica. Sjetimo se kako se po našim otocima, a i čitavoj Dalmaciji, više nego u »kopnenoj« Hrvatskoj u igrokazima i procesijama Židovi apostrofiraju kao oni koji su razapeli Isusa. Vidimo kako se i sama Crkva u raznim formulacijama »bori« s istom idejom.

Daljnji učinak razuma jest povijesno preispitivanje Svetog pisma Staroga i Novoga zavjeta koje je prešlo i na neke katoličke teologe, poput salvadorskoga isusovačkog teologa Jona Sobrina (r. 1938.). Svojedobni prigovor Kongregacije za nauk vjere teologu Sobrinu, dok je još na njezinu čelu bio kardinal Ratzinger, odnosio se na to da je Sobrino u svojim kristološkim spisima premalo isticao Isusovo božanstvo. Taj isusovački teolog pokušao je povijesno povezati teologiju oslobođenja s liberalnom protestantskom teologijom Adolfa von Harnacka i Karla Bartha. Sjetimo se, međutim, i samog ex-pape Ratzingera koji je u svojoj knjizi *Isus iz Nazareta* nastojao istražiti Isusovo djetinjstvo i njegovu mladenačku dob, koji su malo ili nikako poznati običnim kršćanima, ali i teolozima.

<sup>6</sup> Sigurno je to da je taj papa bio ranije poljski filozof koji se zalagao za personalističku slobodu vjerskog ispovijedanja, doduše tada još pod komunističkom vlašću koja je u načelu tu slobodu dozvoljavala biskupima i svećenicima u vršenju svojih vjerskih dužnosti ali tu slobodu nisu imali obični vjernici. Zato je i došlo do slamanja komunističkog režima, čemu je pridonio i sam papa Ivan Pavao II. svojim vjerskim ali i izravno političkim angažmanom.

Povijesno-kritičko preispitivanje Svetoga pisma započelo je, kako je poznato, tzv. »liberalnom« protestantskom teologijom. Otkako je Immanuel Kant u svojem spisu *Spor među fakultetima* iz 1798. godine (*Streit der Fakultäten*) osporio »biblijskom teologu« da govori o tome kako se Bog objavio u Bibliji jer da je to »stvar povijesti« (*Geschichtssache*) te se stoga to pitanje tiče filozofskog fakulteta,<sup>7</sup> povijesno-kritičko ispitivanje Biblije u protestantskoj teologiji ne prestaje. Pitanje je zaoštrio Adolf von Harnack u djelu *Bit kršćanstva* (*Das Wesen des Christentums*) iz 1900. godine.<sup>8</sup> Prema Ratzingerovoj formulaciji Harnackovo pitanje glasi: »Isus ili Krist?« Ciljajući prvenstveno na protestantsku liberalnu teologiju, Ratzinger, naime, u svojoj knjizi naslovljava jedno poglavlje: »Dileme novovjeka teologije: Isus ili Krist?« Ratzinger ne prihvaća tu teološku kritičko-povijesnu dilemu ali pokušava sintezu Harnackova pitanja formulirati ovako: »Vrludanje modernog duha između Isusa i Krista, [...] nije ipak bilo samo po sebi uzaludno. Smatram da ono u biti može postati čak putokazom, da jedno (Isus) ne postoji bez drugoga (Krista), štoviše, da čovjek iznova mora u jednom otkriti značenje drugoga, jer ustvari Isus postoji samo kao Krist a Krist samo u Isusu.«<sup>9</sup>

Znamo kako znanje ruši mitove i u krajnjoj liniji i vjeru, sukladno Kantovoj poznatoj izreci da mora ukinuti znanje kako bi učinio mjesta vjeri. S time ide u korak i desakralizacija svakodnevnog jezika koja u krajnjoj liniji dovodi do toga da je pobožnost, posebno ona pučka, bez dogmatskog sadržaja, praznovjerje. Tada se sve svodi na »vjeru otaca«, a kako je to bilo »historijski«, stvar je vjere utemeljene samo na tradiciji koja se ne propituje: ona je odvajkada takva kakva je sada.

Dokaz za to je i sadašnja »natopljenost« antisemitizmom koji se može uočiti u određenih pučkih pobožnosti, posebno onih korizmenih, kao što je to slučaj, kako smo ranije spomenuli, s pasijama po dalmatinskim mjestima i otocima. Sve to unatoč abrahamističkoj ideji o trima ravnopravnim religijama, naime židovstvu, kršćanstvu i islamu. Htjeli mi to ili ne antižidovstvo je bilo snažno prisutno u katoličkom vjerovanju te je utoliko katoličanstvo odgovorno i za holokaust.

Pitanje o kojem se i danas živo raspravlja glasi: Nije li današnje zbližavanje abrahamističkih religija u funkciji »kajanja« Katoličke crkve za zlodjela nad

<sup>7</sup> Usp. Immanuel KANT, *Werke in zwölf Bänden*, XI, Suhrkamp, 285.

<sup>8</sup> Novo izdanje spomenute Harnackove knjige, koje je priredio Rudolf Bultmann 1950. godine, citira Ratzinger u svojoj knjizi *Uvod u kršćanstvo* (*Einführung in das Christentums*).

<sup>9</sup> Joseph RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, Zagreb, 2007., 193.

dvjema abrahamističkim religijama, naime židovstvom i islamom? Mislim da je filozofijom kontaminirana teologija i u islamu jednaka teologiji u katoličanstvu. Stoga vidim veliku ulogu teologa u procesu pročišćavanja kršćanstva kao što vidim i kod učenih islamskih teologa istu ulogu i funkciju u islamu.

U svezi s tim pitanje glasi: Znače li sadašnji molitveni posjeti sinagoga i džamijama najviših crkvenih dostojanstvenika da je abrahamistička ideja postala službenom teologijskom, »ideologijom« Crkve, ne prvenstveno iz vjerskih, nego iz razumskih razloga? To pitanje proizlazi, kako je, nadamo se, pokazano iz svega rečenoga, ne iz vjerskih razloga, nego iz motiva spomenutih učinaka razuma na vjeru.

Nakon što je svojedobno povijesnom rekonstrukcijom suđenja Isusu ustanovljeno da je on kažnjen iz političkih razloga, upitao sam jednog uvaženog teologa kako stoji stvar sada s dogmom, ili u razumskoj formulaciji, s idejom otkupljenja. Rekao mi je kratko: »Ništa se ne mijenja.« Zar se zbilja ništa ne mijenja? Možda Heidegger ima pravo kad se u ranim radovima nazivao teologom, kako to svjedoči njegov učenik Karl Lowith, dok je kasnije Heidegger mislio da se teologija i filozofija progresivno udaljavaju jedna od druge i da su razum i vjera dvije nepomirljive ideje.

## Zaključak

Razgovor između Ratzingera i Habermasa o istoj stvari, ali na drugi način, svjedoči da su se vremena promijenila. Prema Habermasu, koji zastupa filozofiju, nije moguće samom filozofijom utemeljiti politiku i njezine temeljne kategorije. Tako Habermas, koji za sebe tvrdi kako nema smisla za religiozno (*musisch nicht begabt für das Religiöse*), ipak i kao takav priznaje veliku ulogu religije u ljudskoj povijesti ideja. Odatle njegova zauzetost za posljednje utemeljenje filozofsko-političkih kategorija, pa i same filozofije.

Na tom je tragu i Jaspersova ideja o »umnoj vjeri«, a to je Kantovo naslijeđe, što i sam Jaspers priznaje. Sve nas to vodi do pitanja o naravi samog razuma: ne uma jer on ionako ima posla s idejama u Kantovu smislu. U tom istom smislu je pokušao prikazati sintezu tomizma i kantizma nitko drugi nego jedan belgijski teolog: Joseph Maréchal (1878. – 1944.) u svojoj knjizi *Polazište metafizike*.<sup>10</sup> Pozvan od pape Leona XIII. da obnovi tomizam, Maréchal je pod utjecajem Kantova transcendentalnog idealizma razvio »transcendentalni tomizam«, polazeći od »spontanosti« i »zagonetne univerzalnosti« razuma.

<sup>10</sup> Usp. Joseph MARÉCHAL, *Le point de départ de la métaphysique*, Paris, 1923.



Ovdje treba reći i to da je Maréchalov utjecaj na našu neoskolastiku, kojom je tada »drmao« Stjepan Zimmermann pokličem: »Rušimo Kanta!«, bio minimalan, odnosno nikakav.

Propitivanjem naravi samog razuma nailazimo na čudo koje zadivljuje filozofe. Ovdje se miješa um i razum, *Verstand* i *Vernunft*. I kad se ex-papa Ratzinger zalaže za »razumno vjerovanje« tada želi neraskidivo jedinstvo grčkoga logosa i biblijske vjere. Slično, mada drukčije, Jaspers pledira za umsku vjeru (*Vernunftglaube*), a sve to na tragu samoga Kanta. Habermas u razgovoru s kardinalom Ratzingerom naglašava ulogu religije u utemeljenju politike. Produbljeno ispitivanje naravi samog razuma svjedoči o njegovoj zagonetnosti spontaniteta i univerzalizma, kako bi rekao Kant.

### *Summary*

#### **REASON AND FAITH**

Franjo ZENKO

Kušlanova 2, HR – 10 000 Zagreb  
franjo.zenko@zg.t-com.hr

*By means of linguistic philosophical expertize the article shows why the encyclical letter Fides et Ratio bears this title and not the title Fides et Intellectus. In that encyclical letter it is stressed that the Catholic Church does not have its »own« philosophy, which means that it prefers the whole Christian and Catholic philosophical tradition and not only one of its parts. In the remaining part of this article the effects of reason on faith are presented (as e.g. democratic movement, Enlightenment with all its limitations, emphasizing of freedom, particularly religious and political freedom, human rights, dialogue and pluralism).*

Key Words: *reason, faith, effects of reason.*